

Jézus és a háború.

Irta: Zoltán Sándor.

Azóta, hogy a római egyháztól nagyinak nyilvánított Konstantinus a kereszt jelvénye alatt (in hoc signo) verte le Maxentius seregeit, annyi visszaélést nem követtek el semmivel, mint épen magával a kereszttel s a hozzáfűződő, általa jelképezett eszmékkal. A rómaiaknál a kereszt fogalma körülbelül azt jelentette, amit a mi ideológiánkban az akasztófa s hiába vont a glóriába az egyház a keresztfát, megmaradott az mai napig is a keresztény világ szégyenfájának, mely alatt több kegyetlenséget követtek el kétezreszáz éven át, mint amennyit a rómaiak keresztrefeszítéssel, a keresztény államok pedig akasztófára húzással megbüntettek. Az önfeláldozás gyönyörű és egyszerű szimbóluma sokszor lett jelképévé a másokat minden gondolkodás nélkül feláldozó önző nagyraagyásnak, bűnös hatalmi törekvésnek, gyilkoló bosszúvágyának.

Ezt bizonyítja, ezt tárja elénk a keresztény népek története, melynek igen nagy részét töltik be keresztény népeknek keresztény népek ellen viselt véres háborúiról szóló följegyzések. Mintha átokká változott volna a kereszt azóta, hogy Konstantinus e jelben győzött s mintha Jézus intelme tanítványaihoz megfordítva teljesedett volna be, így: Arról ismernek meg titeket, hogy az én tanítványaim (azaz keresztények) vagytok, hogy egymást gyűlölitek.

Mintha erről tennének tanubizonytságot a mostani idők is, mikor a szenteskedő, bibliás Anglia és a magát „orthodoxus“-nak, azaz igazhitűnek valló Oroszország aljas mesterkedései lángba borították, mondhatjuk, szinte az egész világot s a háború rémes fúriáját zudították Európa tíz országára. Az az „igazhitűség“ azonban, mely pár éven belül a harmadik véres háborút idézte föl Európában (a két balkáni s a mostani világháborút), a hamis cégérül használt Jézus igaz hitétől távolabb áll, mint a hitetlen gyaurt legmélyebb gyűlölettel gyűlölő mozlem igazhitűsége.

Keresztény népeknek rettentő egymásratorését, véres háboruját szemlélve, a nagy világdrámának végkifejlését szorongó szívvel lesve, akaratlanul is eszünkbe kell hogy jusson elmélkedni arról, milyen véleménye lehetett a háborúról Jézusnak, kinek névleges követői ontották eddig a legtöbb embervért.

Hogy milyen borzalmak vannak a háborúnak, azt közvetlenül szemlélhette, láthatta Jézus, mert az ő kora egyáltalában nem volt a békés haladásé és csöndben való munkálkodásé, hanem véres forradalmaké, lázongásoké, háboruké.

Jézus születésekor Zsidóország már régóta római főnhatóság alatt állt s Heródes, az akkori király, húséges vasallusa Rómának, a zsidó népnek pedig kegyetlen zsarnoka, ki családjának sok tagját kivégezteti, halála előtt pár nappal saját legidősebb fiát is halálra ítéli; emellett lábba tipor mindent, mi szent volt a zsidóság előtt. Körülbelül Jézus születése évében a római aransast kitűzeti a jeruzsálemi templomra, ezzel vérig sérti a zsidókat, kiknek vallásos érzületek egyéfort nemzeti öntudatukkal s csak olajat önt a tűzre, mikor azokat a farizeusokat, kik a templomot meggyalázó római jelvényt erőszakosan eltávolították, elevenen elégetteti, a legkiválóbb jeruzsálemi polgárokat börtönbe vetteti és gyilkolási mániájában halálos ágyán elrendeli, hogy halála órájában egytől egyig gyilkolják meg őket. Csodálkozhatunk-e, hogy a zsidók többször összeesküdtek élete ellen, ami a legnagyobb fokban bizalmatlanná és gyanakodóvá tette az egész világgal szemben? Hitvány életét valami borzalmas betegség senyvesztette el, miben a zsidóság Jahveh büntető karját látta.

Heródes halála után sem szüntek meg a bajok. Sziria prokuratura, Sabinus, azalatt, míg Heródes fia Arkhelaosz Rómában jár, hogy apja végrendeletét Augusztusz császárral jóváhagyassa, Palesztinába tör, benyomul Jeruzsálembe, hol a zsidók kellemetlen és nem várt fogadtatásban részesítik, minek következménye az lesz, hogy Varus római vezér a bajba került prokurátor segítségére siet, a zsidókat leveri, kéteziét közülok az ország legforgalmasabb utjai mellett, dombokon, városok kapui előtt elrettentő példaképen keresztre feszített.

E véres és hajmeresztő kegyetlenségre a zsidók közt forradalom tör ki, mellyel szemben a Rómából visszatérő Arkhelaosz teljesen tehetetlen, mire a császár számúzi őt s Judeát Idumeával és Samariával együtt római provinciává téve Sziriához csatolja.

Az országot durva legionáriusok árasztják el s vérbe fojtanak minden nacionalista mozgalmat.

Következik az új provinciában a népszámlálás elrendelése, mit a zsidók a római szolgaság megpecsételésének tekintenek s ismét fegyvert ragadnak a római zsarnokság ellen. Az új lázadás szervezője Jézusnak földije, egy Judás, zsidósan J'huda nevű galileai ember. Kiáltványa, mellyel a zsidókat csatlakozásra szólítja: „nincs más urunk Istenen kívül! A császárnak fennhatóságát nem kell elismernünk, nem kell neki adót fizetnünk!” Zsidóország ismét lángba borúl. Judáson kívül másokat is elragad a forradalom heve, Heródesnek egy volt rabszolgája, Simon egy forradalmi csoport élén Jerikót kifosztja, egy Athrongeusz nevű pásztor magát királlyá kiáltatja ki s testvéreivel egy tömeg lázadó élén végigjárja az országot.

E forrongás vége is a vérbe fojtás. J'hudát, a forradalom szerzőjét megölik s hiába veszik át a vezetést fiai: Jakab, Simon és Menahem, a római rendes katonasággal és túlerővel szemben hiába valónak bizonyul minden elkeseredett küzdelmük. Jakab és Simon a rómaiak kezébe kerül és sorsuk a keresztre feszítés lesz, Menahem szerencsésen megmenekül, hogy később, Jeruzsálem ostromakor harcoljon ismét Róma zsoldosai ellen.

A levert zsidók néma elkeseredéssel vetik alá magukat a római igának s úgy látszik, mintha végleg beletörődtek volna sorsukba. Körülbelül húsz évig csend van Judeában, de ismét fellobban az elkeseredés lángja, mikor az ötödik római prokurátor, Pilátus egy éjjel a templom előcsarnokában felállíttatja a császár szobrát, majd később egy vízvezeték építésére a templom pénztárából veszen ki pénzt. Ujra lázadás tör ki, melyet rettentő mérsárlással fojt el Pilátus. Jézust is úgy árulják be Pilátusnál, mint forradalmárt (I. Mt. 27^{11, 28, 29}; Mk. 15^{2, 9, 16—18}; I. főképen Lk. 23²), s mint ilyent ítéli keresztfeszítésre, amivel a lázadást szervező zsidókat szokták kivégezni.

Ilyen események színtere volt Zsidóország Jézus idejében, tehát valóban közvetlenül ismerte a háború borzalmait s bővön lehetett alkalmá, hogy szelid lelke megirtózzék szörnyüségéitől. Lássuk ezek után röviden, milyen álláspontot foglalhatott el Jézus a háborúval szemben.

Zsidóországnak fennebb vázolt forradalmi korszakában Jézus lelkét is forradalmi eszmék kellett hogy áthassák, hiszen minden

tanítása lázadást, forradalmat jelentett a megcsontosodott zsidó vallásos felfogás és szokások ellen. Ő valóban forradalmár volt, de nem a vérnek és tűznek vörös színét viselő forradalmár, hanem szellemi harcos, az ártatlanság és békesség fehér öltönyében megjelenő valláserkölcsi forradalmár. Emellett pedig hazájának, nemzetének hű fia, ki rajongással csüngött nemzete múltján, melynek nagyjai, szellemi kiválóságai iránt épen oly rajongó tiszteletet érzett lelkében, mint bármelyik lelkes zsidó kortársa.

Mikor föllépett Izraélben, mint tanító, azzal az elhatározással tette ezt, hogy megkeresse és megtartsa, ami elveszett vala (Mt. 18¹¹; Lk. 19¹⁰). Izraél eltévelyedett juhait kereste (Mt. 15²⁴; 10⁶), Izraélbe akart új életet önteni, Izraélnek akart szabadítója, Messiása lenni. Gyermekkorá óta hallotta, látta népe elkeseredett erőfeszítéseit, hogy lerázza, széttépje a római bilincset és látta minden forradalomnak, lázadásnak hiábavalóságát is, meg kellett győződnie, hogy a kicsiny Izraélnek minden fegyveres támadása a hatalmas Róma ellen még nagyobb elnyomatást s rettentő vérfürdőket eredményez és ha tovább tart ez az állapot, a zsidóság örökös lázongása, a végső eredmény Izraél teljes pusztulása lesz. Látta mindezt és új utat keresett, melyen még megmenthető Izraél s hivogatta szelid szóval, a jó pásztor szerető szavával, a folytonos izgalomtól már rettentően megviselt idegzetű népet: Jöjjetek hozzám, kik megfáradtatok és megterhelettetek, mert én megnyugtatlak titeket. És mert a nép nem ment s látta látnoki szemekkel hazája romlását, népe pusztulását, milyen mélységes keserőséggel tör fel lelkéből a honfíbat: Jeruzsálem, Jeruzsálem, ki megölöd a prófétákat, hány-szor akartam összegyűjteni a te fiaidat, mint a tyúk az ő kis csirkéit szárnyai alá és ti nem akarátok! (Mt. 23³⁷; Lk. 13³⁴) — aztán a golgotai uton: Jeruzsálem leányai, ne sirassatok engemet, hanem magatokat sirassátok és a ti gyermekeiteket, mert jönnek napok, mikor ezt mondják: boldogok a meddők és amely méhek nem szültek s az emlékek, melyek nem szoptattak (Luk. 23^{28, 29})!

Az új út, melyet keresett és megtalált Jézus s amelyen Izraél nem követte őt, a *lelki megújulás* utja volt. Nemzetének érzelmi, gondolati, egyszóval lelki világát akarta megváltoztatni, azért lett valláserkölcsi forradalmár. Ezen az uton látta népét még megmenthetőnek. Tanításai középpontjába a szeretetet tette: szeressed felebarátodat, mint önmagadat. Felebarát alatt azonban, legalább szereplése első szakában, azt értette, akit a Levitikusz írója: a zsidót.

Ezért van, hogy tanításai között ilyen kifejezések is fordulnak elő: nem jöttem máshoz, csak Izraél házának elveszett juhaihoz; ne adjátok, ami szent, az ebeknek, se gyöngyeit ne hányjátok a disznók elé; nem jó a fiak kenyerét elvenni és az ebeknek vetni, stb. Csak mikor csalódott Izraélben, akkor lépett ki Jézus a pártikulárizmusz szük hatérai közül s *általánosította a felebarát fogalmát.*

A felebaráti szeretet megköveteli a mások iránt való benső jó indulatot, mert enélkül csak üres színészkedés, farizeusi alamiználkodás a felebaráti szeretetnek minden ténykedése. Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek. Felebarátunk pedig minden ember, ezért kell még ellenségeinkkel is jót tennünk s áldanunk azokat, kik minket átkoznak. Ha csak azokat szeretitek, akik titeket szeretnek és nem azokat is, akik gyűlölnék, nem vagytok külömbek a megvetett, idegen származású vámosoknál és bűnösöknél (Mt 5₄₆; Lk. 6_{32,33}). Ebből következik, hogy az ellenünk vétőnek nemcsak hétszer kell megbocsátani, hanem hetvenhétszer is (Mt. 18_{22.}) s bárki legyen az, kinek baját, nyomorúságát látjuk, önzetlen jóindulattal kell segítségére sietnünk, mint az irgalmas szívű samaritánusz a rablók kezébe esett zsidónak, mert mi mindnyájan testvérek (*ἀδελφοί*) vagyunk (Mt. 23₈). S ha testvérek vagyunk, önként érthető, hogy a gonosznak nem szabad gonosszal ellenállani, hanem: ha valaki arcúl üt jobb felől, tartsd oda másik orcádat is, ha valaki felső ruhádat követeli, add oda az alsót is, ha valaki kényszerít, hogy menj el vele egy mérföldnyire, menj kettőre. (Mt. 5_{39—41}).

Szóval, el kell tűrni minden bántalmat, mert ha mi megtorlással élünk, épen olyan bűnt követünk el, mint bántalmazónk. Isten fizet meg nyilván minden cselekedetünkért, mert ő titkon reánk néz s látja minden dolgainkat (Mt. 6_{4, 6}).

Minthogy a gonosznak nem szabad ellenállani, Jézus erkölcs-tanában elesik a *fegyveres ellenállás* joga is. Aki kardot ránt, kard által vész el. (Mt. 26₅₂). Igaz, hogy inti Jézus utolsó együttlétök alkalmával tanítványait, hogy szerezzenek be fegyvereket, még ha ruhájokat is kellene eladniok, de ezt az életösztön erőszakos fellángolásának kell tulajdonítanunk, mely válságos helyzetekben sokszor megbénítja a higgadt, megfontoló gondolkodást. Akkor mondhatta ezt Jézus, mikor tudomására jutott Judás árulása s az ellene készülő merénylet és lelkében birokra kelt az életösztön a tanításaihoz való következetes ragaszkodással. Rettentő lelki tusakodás

után utóbbi győzött s a fegyvervásárlásra, felfegyverkezésre való intés után következik a parancs: Tedd helyére szablyádat! s aztán jön a leghősibb halál: meghalni a keresztfán ellenségért imádkozva.

Tehát Jézus a mások ellen való fegyveres támadásnak épen oly határozott ellensége volt, mint a fegyveres ellenállásnak s így a hadakozással, a háborúval is mereven szembehelyezkedett. Erre őt kora tanította meg s nemzetének rettentő sorsa. Nem egy, hanem számtalan esetben látta, hogy ki fegyvert ragad a hatalmas Róma ellen, fegyver által pusztúl el. Látta, hogy aki nem tűri el a hatalomtól eredő arcucsapásokat, annak kegyetlenül meg kell lakolnia ellenszegüléseért, de érezte azt is, hogy amely fa jó gyümölcsöt nem terem, kivágattatik és tűzre vettetik s a kemény római fát a benne termő férgesek fogják megőrölni és kidönteni, ha tehát Izrael túl akarja élni Rómát, erkölcsi erőre, megtisztult, megújult lélekre van szüksége, Isten országát kell felépítenie, hogy erkölcsi erejével győzze le zsarnoki elnyomóját. Ezt nem látták be Izrael fiai s ezért kellett eljönni amaz időnek, mikor a jeruzsálemi templom erődítéseiből kő kövön nem maradt.

Ján. 6¹⁵ egy érdekes följegyzést tartalmaz, amelynek jöllehet nincsenek paralelljei a jóval korábban keletkezett sinoptikus evangéliumokban, föltehetjük, hogy valóságnak megfelelő tényrt rejt magában, vagy legalább is annak emlékét fedi. Anélkül, hogy az előző versekből indokolva volna, azt olvassuk e helyen, hogy „Jézus amint észreuvé, hogy jönni akarnak és őt elragadni, hogy *királlyá tegyék*, ismét elvonúla egyedül a hegyre.“ E vers semmi szoros összefüggést nem mutat az előző versekkel, melyek az ötezer ember megvendégléséről szólnak s azzal végződnek, hogy „az emberek látva a jelt, melyet Jézus tőn, mondának: Bizony ez ama próféta, aki eljövendő vala a világra“ (6¹⁴). Valószínűnek látszik, hogy vagy írott följegyzésből, vagy szójhagyományból merítette az író ez adatot, melyet kellően nem tudott beilleszteni művébe, de amellyel Jézus életének érdekes epizódját örökítette meg.

Könnyen elképzelhetjük, hogy a folytonos izgalmak között élő nép, melyet oly könnyen lehetett kalandokba vinni, Jézus egyéniségének varázsa alatt lázadásra, forradalomra gondolt s lehettek hallgatói között sokan, kik Wallace Ben Húrjának példájára tőle azt várták, hogy egy általános forradalomnak élére fog állani s úgy szabadítja meg Izraélt. E türelmetlen, izgatott lelkületű zsidó pátrióták-

nak egy tömege kiálthatta ki Jézust királynak, mint nem régen Athrongeuszt, a pásztort, s tehetett kísérletet arra, hogy őt erőszakkal egy forradalmi mozgalom élére állítsa. Jézus azonban ismerte az efféle lázadások sikertelenségét s a vezetők végső sorsát, különben is egészen ellenkezett minden ilyen mozgalom az ő felfogásával, azért szökik a megtiszteltetés elől a hegyek közé.

Igy sem kerülhette ki a meggyanusítást s mikor holmi farizeusok megkérdezték tőle, hogy kell-e a császárnak adót fizetni, tulajdonképpen azt akarhatták megtudni, hogy vajjon nem tartozik-e a szerencsétlen véget ért és szintén galileai J'huda párthivei közé. Ezért intézték hozzá a kérdést épen a J'huda felhívásának szavaival. Jézus feleletével nyilván megmutatta, hogy ő politikai kérdésekkel nem akar foglalkozni, mert az ő országa nem ebből a világból való, hanem a lélek valláserkölcsei világából.

Más kérdés, hogy vajjon milyen állást foglalt volna el Jézus a fegyveres támadás és ellenállás, szóval a háború kérdésében akkor, ha gyermekkorától kezdve azt tapasztalja, hogy Róma fegyverrel legyőzhető s Izraél egy kis erőfeszítéssel, esetleg más népekkel szövetségbe könnyen diadalmaskodhatik a nagy kolosszuson. Ez esetben valószínűleg föl sem lépett volna Izraél szabadítójaként, mert honfiúi lelke nem kényszerült volna töprengve keresni népe szabadulásának útját. Ekkor a világ szegényebb maradt volna azokkal a szellemi kincsekkel, miket Jézustól eredőknek hiszünk, de viszont nem volna meggyalázva egy világvallás jelvénye: a kereszt, melynek többszörös karja alatt ordítják az „igazhitűek“ a gyűlölet átkait s viszik a háború mézárszékére együgyű muzsikok száz ezreit.

Akkor talán Buddhának jámbor követői volnának s a népek nem újabb és újabb háborúra készülnének s az emberek nem a hírlapok háborús híreit falnák, hanem elmélkednének a Tripitakam és Dhammapadam mélységes igazságairól s készülgetnének mindnyájan a nirvána örök és abszolút nyugalma.

Visszatekintés az Unitárius Teológiai Akadémia fejlődésére.

Irta: **dr. Boros György.**

Az Unitárius Teológiai Akadémia legújabb szabálya* olyan szervezetet biztosít az intézetnek, amely lényegében nagyon sok ideig nem fog változni. Ez a betetőző szabályzat. A megelőző szabályok keletkezését, s illetőleg az intézet fejlődése folyamatát a következőkben foglaljuk össze.

1566—1847. 3 és 4 éves Philosophus cursus.

Az unitáriusok kolozsvári főiskolája a nagy közönségnek a középfoku műveltséget nyújtotta, az unitárius papságnak a felsőbb foku teológiai tudományosságot. A tanuló ifjúság a felsőbb osztályokban két részre oszlott, egyik része, a *secundánusok*, világi pályára, a *togátusok* egyházi pályára készültek. A főiskola felsőbb osztályai a philosophus és teológus cursusra voltak berendezve. A philosophus cursus 1794 előtt 3 éves volt, ettől az időtől kezdve 4 évre terjedt.

A teológiai cursus tudományos és gyakorlati szakoktatásról gondoskodott azok számára, akik papi vagy tanítói pályára szándékoztak lépni. Minthogy az a tanuló, aki togátus lett, segélyben részesült, s majdnem önjerején végezhetette a főiskolát, a togátusok rendszerint jóval többen voltak, mint a hányat az egyházközségekben el lehetett helyezni. Egy-egy végzett ifjú 4—6, sőt több évet is töltött az iskolában. Sokan más pályát választottak, aminek az az üdvös következménye volt, hogy az egyház világi férfiai is jól tájékozva voltak az egyház ügyeiben és a hittani kérdésekben. Az egyház általános szabálya azt rendelte, hogy mielőtt valaki papi állást foglalna el, tanítson legalább 3 évig valamelyik középiskolában, mint köztanító

* E. Főtanács jegyzőkönyve 1915.